

VOORWOORD

NCB Naturalis is trots op dit tiende deel in de serie Nederlandse Fauna. Het is een bijzonder deel, want anders dan de serienaam doet vermoeden, gaat het dit keer niet alleen over dieren, maar over biodiversiteit in de volle breedte. En dit past bij ons nieuwe instituut, waar met de recente fusie collecties en expertise over planten en dieren samenkomen. De unieke taxonomische expertise van NCB Naturalis toont zich onder meer in de stambomen die bij de groepen gepresenteerd worden. Dit deel is ook bijzonder omdat ruim 100 deskundigen een bijdrage hebben geleverd, afkomstig van onder meer de Particuliere Gegevensbeherende Organisaties. We vinden dan ook dat we als collectief een passende bijdrage leveren aan het biodiversiteitsjaar 2010. Nederland is met recht een kennisland en met dit boek lopen we op het gebied van biodiversiteitsonderzoek voorop in Europa en de wereld. En daar mogen we best trots op zijn.

Bert Geerken

Directeur NCB Naturalis

Wie door dit boek bladert wordt getroffen door de prachtige en wonderlijke variatie van de Nederlandse soorten. Van bacteriën tot waaiervleugeligen en van kiezelwieren tot lancetvisjes, je komt ogen te kort. De stichting European Invertebrate Survey-Nederland (EIS-Nederland) is verheugd dat juist ook de minder bekende groepen in de schijnwerpers komen te staan. Meer dan de helft van de ruim 47.000 Nederlandse soorten bestaat uit ongewervelde dieren, het werkerterrein van EIS-Nederland. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de deskundigen van EIS-Nederland een substantiële bijdrage hebben geleverd. In dit boek wordt de stand van de kennis van de Nederlandse biodiversiteit gegeven, maar wat ook opvalt is hoeveel we nog niet weten. We hopen dan ook dat dit boek het onderzoek aan onbekende groepen zoals mijten, cicaden en wormen zal stimuleren.

Geert de Snoo

Voorzitter bestuur stichting EIS-Nederland

De achteruitgang van de biodiversiteit in ons land is schrikbarend en gaat nog steeds door. Dit fraaie boek demonstreert dat er ondanks deze kaalslag gelukkig nog veel over is om ons maximaal voor in te zetten. Wereldwijd groeit het besef dat biodiversiteit van levensbelang is voor de mensheid. Daarom zal het begrip biodiversiteit, naast klimaatverandering en duurzaamheid een belangrijke rol spelen in het natuur- en milieubeleid van de komende decennia. We zullen tot nieuwe concepten voor inrichting en beheer van landbouw en natuur in ons land moeten komen. De landbouw zal daarbij een overgang door moeten maken naar duurzaamheid. Klimaatverandering noopt ons tot ingrijpende wijzigingen in de waterhuishouding, waarbij onder meer klimaatbuffers een rol spelen. Tevens zal de economische betekenis van biodiversiteit veel meer aandacht moeten krijgen. Dit boek stelt niet al deze aspecten aan de orde, maar maakt wel op indrukwekkende wijze duidelijk waarom biodiversiteit zo belangrijk is. Daarom is het zo goed dat het er is!

Teo Wams

Directeur Natuurbeheer Vereniging Natuurmonumenten

INHOUDSOPGAVE

HOOFDSTUK 1 INLEIDING	9	Anthozoa - bloemdieren (zeeanemonen & koralen)	114
HOOFDSTUK 2 DE NATUURLIJKE HISTORIE VAN BIODIVERSITEIT	11	Hydrozoa - hydroïdpoliepen & staatkwallen	115
HOOFDSTUK 3 BIODIVERSITEIT ONDERZOEKEN	17	Scyphozoa - kwallen	116
HOOFDSTUK 4 EVOLUTIE EN CLASSIFICATIE - DE BOOM VAN HET LEVEN SCHUDDT ZIJN TAKKEN	41	Myxozoa	117
HOOFDSTUK 5 OVERZICHT VAN DE NEDER- LANDSE BIODIVERSITEIT	53	Mesozoa - middendiertjes	118
Biota - Leven	57	Acoelomorpha	118
Eubacteria & Archaea - bacteriën	58	Protostomia	119
Cyanobacteria - cyanobacteriën	58	Chaetognatha - pijlwormen	119
Eukarya - eukaryoten	60	Lophotrochozoa	120
Plantae - planten	60	Platyhelminthes - platwormen	120
Glucophyta	61	Catenulida & Rhabditophora ('Turbellaria') - trilhaarwormen	121
Rhodophyta - roodwieren	61	Trematoda - zuigwormen	122
Viridiplantae - groene planten	62	Cestoda - lintwormen	123
Chlorophyta - groenwieren	63	Monogenea	125
Streptophyta	65	Gastrotricha - buikharigen	125
Zygnematales	65	Gnathostomulida - kaakmondjes	126
Charales - kranswieren	67	Syndermata (Rotifera s.l.) - raderdieren & stekelsnuitwormen	126
Embryophyta - landplanten	68	'Rotifera' - raderdieren	126
Marchantiophyta, Anthocerotophyta & Bryophyta - mossen	68	Acanthocephala - stekelsnuitwormen	128
Tracheophyta - vaatplanten	70	Cycliophora - kransdiertjes	129
Chromalveolata	78	Entoprocta - kelkdiertjes, kelkwormen	129
Hacrobia	78	Ectoprocta - mosdiertjes	130
Haptophyta (Prymnesiophyta)	79	Phoronida - hoefijzerwormen	132
Cryptophyta	80	Nemertea - snoerwormen	132
Stramenopila	80	Annelida - ringwormen	133
Oomycota - waterschimmels	82	Polychaeta - borstelwormen	133
Heterokontophyta	83	Aphanoneura	135
Chrysophyceae & Synurophyceae - goudwieren	83	Echiura - zandwormen	136
Tribophyceae - geelgroene algen	84	Sipuncula - pindawormen	136
Phaeothamniophyceae	85	Oligochaeta - oligochaeten	137
Phaeophyceae - bruinwieren	85	Hirudinea - bloedzuigers	138
Bacillariophyceae - kiezelwieren	87	Branchiobdellida - branchiobdelle wormen	139
Alveolata	89	Mollusca - weekdieren	140
Ciliophora - trilhaardiertjes (ciliaten)	90	Caudofoveata - schildvoetigen	141
Dinozoa	90	Polyplacophora - keverslakken	142
Dinoflagellata - pantserwieren	91	Bivalvia - tweekleppigen	142
Apicomplexa (Sporozoa) - sporendiertjes	92	Gastropoda - slakken	144
Rhizaria	93	Patellogastropoda - schaalhorens	144
Radiolaria - radiolariën	93	Vetigastropoda - oerslakken	145
Cercozoa	94	Neritimorpha - nerieten	146
Haplosporidia	95	Caenogastropoda - nieuwe slakken	146
Foraminifera - foraminiferen	95	Heterobranchia	147
Excavata	96	Scaphopoda - stoottanden	150
Euglenophyceae - oogwieren	97	Cephalopoda - inktvissen	150
Unikonta	98	Ecdysozoa	152
Amoebozoa	98	Kinorhyncha (Echinoderida) - stekelwormen	152
Eumycetozoa - slijmzwammen	98	Priapulida - priapuliden	153
Lobosea (lobose Amoebae, Gymnamoebae) - amoeben	100	Nematoda - nematoden	153
Opisthokonta	101	Nematomorpha - paardenhaarwormen	156
Fungi - schimmels	102	Tardigrada - beerdiertjes	156
Lichenes - korstmossen	108	Arthropoda - geledpotigen	158
Animalia - dieren	111	Pycnogonida - zeespinnen	158
Porifera - sponzen	112	Arachnida - spinachtigen	159
Ctenophora - ribkwallen	113	Acari - mijten	159
Cnidaria - holtedieren, neteldieren	114	Phytoseiidae	166
		Hydrachnidia - watermijten	167
		Oribatida - mosmijten	168
		Araneae - spinnen	169
		Opiliones - hooiwagens	171

Pseudoscorpiones - pseudoschorpioenen	172	Curculionoidea - snuitkevers s.l.	236
Myriapoda - veelpotigen	173	Megaloptera - elzenvliegen (slijkvliegen)	238
Chilopoda - duizendpoten	173	Raphidioptera - kameelhalsvliegen	238
Diplopoda - miljoenpoten	174	Neuroptera - netvleugeligen	239
Paupoda - weinigpoten	176	Trichoptera - kokerjuffers, schietmotten	241
Symphyla - wortelduizendpoten	176	Lepidoptera - vlinders	242
Pancrustacea - kreeftachtigen & insecten	177	Nepticulidae - dwergmineermotten	248
Branchiopoda - watervlooiën & kieuwpootkreeften	178	Pterophoridae - veder-motten	249
Acrothoracica	180	Papilionoidea & Hesperioidea - dagvlinders	251
Rhizocephala - krabbenzakjes	181	Noctuidae - uilen, beer- & donsvlinders	253
Thoracica - eendenmossels & zeepokken	181	Siphonaptera - vlooiën	255
Branchiura - visluizen	183	Mecoptera - schorpioenvliegen & sneeuwspringers	256
Pentastomida - tongwormen	183	Diptera - muggen & vliegen	257
Copepoda - roeipootkreeftjes	184	Tipulidae - langpootmuggen	263
Ostracoda - mosselkreeftjes	185	Chironomidae - dansmuggen	264
Malacostraca - echte kreeftachtigen	186	Syrphidae - zweefvliegen	266
Leptostraca	186	Calliphoridae - bromvliegen	267
Stomatopoda - bidsprinkhaankreeften	187	Hymenoptera - vliesvleugeligen	269
Bathynellacea	188	Tenthredinidae - gewone bladwespen	273
Mysida - aasgarnalen	188	Ichneumonidae - ichneumoniden	275
Amphipoda - vlokreeften	189	Formicidae - mieren	276
Isopoda - pissebedden	190	Apidae - bijen	278
Tanaidacea - naaldkreeftjes	192	Deuterostomia	280
Cumacea - zeekomma's	193	Echinodermata - stekelhuidigen	280
Euphausiacea - krill	193	Hemichordata	281
Decapoda - tienpotigen	194	Enteropneusta - eikelwormen	281
Hexapoda - zespotigen	196	Chordata - chordadieren	282
Collembola - springstaarten	196	Tunicata (Urochordata) - manteldieren	282
Protura - beentasters	198	Cephalochordata - lancetvisjes	283
Diplura - tweestaarten	198	Vertebrata - gewervelde dieren	284
Insecta - insecten	199	Cyclostomata - rondbekken	284
Archaeognatha (Microcoryphia) - rotsspringers	200	Chondrichthyes - kraakbeenvissen	285
Zygentoma (Thysanura) - zilvervisjes	201	Actinopterygii - straalvinnigen	286
Ephemeroptera - haften	202	Lissamphibia - amfibieën	288
Odonata - libellen	203	Mammalia - zoogdieren	290
Orthoptera - sprinkhanen & krekels	205	Reptilia (Sauropsida) - reptielen, dinosauriërs & vogels	293
Embioptera - webspinners	206	Squamata - hagedissen & slangen	293
Blattodea - kakkerlakken	207	Testudines - schildpadden	295
Plecoptera - steenvliegen	208	Aves - vogels	296
Dermoptera - oorwormen	209	HOOFDSTUK 6 SAMENGEVAT:	
Psocodea - stofluizen & echte luizen	210	DE NEDERLANDSE BIODIVERSITEIT	
'Psocoptera' - stofluizen	210	BESTAAT UIT WORMEN EN INSECTEN	303
Phthiraptera - luizen	211	HOOFDSTUK 7 PATRONEN IN	
Thysanoptera - tripsen	212	DE NEDERLANDSE BIODIVERSITEIT	319
Hemiptera - snavelinsecten	213	HOOFDSTUK 8 VERANDERINGEN IN	
Sternorrhyncha - plantenluizen	213	DE NEDERLANDSE BIODIVERSITEIT	339
Psylloidea - bladvlooiën	214	HOOFDSTUK 9 BIODIVERSITEIT IN	
Aleyrodoidea - wittevliegen	214	DE OVERZEESE GEBIEDSDELEN	355
Aphidoidea - gewone bladluizen	215	HOOFDSTUK 10 HET NEDERLANDSE	
Adelgoidea - dennenuizen & dwergluizen	217	BIODIVERSITEITSBELEID	359
Coccoidea - wol-, dop- & schildluizen	218	HOOFDSTUK 11 BIODIVERSITEIT EN	
Auchenorrhyncha - cicaden	219	DE TERREINBEHERENDE ORGANISATIES ..	367
Heteroptera - wantsen	220	HOOFDSTUK 12 VERKLARENDE	
Endopterygota (Holometabola) -		WOORDENLIJST	379
holometabole insecten	222	HOOFDSTUK 13 LITERATUUR	391
Strepsiptera - waaivleugeligen	223	HOOFDSTUK 14 SUMMARY - THE	
Coleoptera - kevers	225	BIODIVERSITY OF THE NETHERLANDS	463
Dytiscidae - waterroofkevers	230	BIJLAGEN	465
Carabidae - loopkevers	231	1 Auteurs en organisaties	465
Staphylinidae - kortschildkevers	233	2 Verantwoording illustraties	467
Chrysomelidae - bladkevers	234	INDEX	473